

показатель рентабельности управления.

Рентабельность управления – это отношение управленческой добавленной стоимости к управленческим затратам, аналогичное понятию рентабельности инвестирования:

$$P_y = \frac{\text{УДС}}{\text{УИ}} \times 100,$$

где P_y – рентабельность управления.

Отрицательная рентабельность управления требует оптимизации структуры управления.

В условиях отсутствия единой методики определения личного вклада, данный подход может применяться наиболее результативно в случае, если определяется личный вклад целого подразделения управленческих работников или группы менеджеров. Это позволит создать систему мотивации работников управления, поставить оплату их труда в определенную зависимость от эффективности управления.

1. Бовыкин В.И. Новый менеджмент. – М.: Экономика, 2004. – 328 с.
2. Васькин А.А. Оценка менеджеров. – М.: Компания Спутник+, 2000. – 370 с.
3. Веснин В.Р. Менеджмент. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 235 с.
4. Джеральд Гринберг, Роберт Бейрон. Организационное поведение: от теории к практике. – М.: ООО «Вершина», 2004. – 207 с.
5. Мыльник В.В., Титаренко Б.П. Системы управления. – М.: Экономика и финансы, 2002. – 453 с.
6. Румянцева З.П. Общее управление организацией. Теория и практика. – М.: ИНФРА - М, 2004. – 328 с.

Получено 18.04.2011

УДК 330.101

Г.І. РИБАК

Харківська національна академія міського господарства

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИМІРУ РІВНЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В РЕГІОНІ

Запропоновано визначення категорії «якість життя» населення, удосконалено систему показників визначення рівня якості життя населення, виявлено особливості аналізу якості життя населення в регіоні.

Предложено определение категории «качество жизни», усовершенствована система показателей определения уровня качества жизни населения, определены особенности анализа качества жизни населения в регионе.

The definition of life quality was proposed, system of indicators to determine the level of living was improved, the features of the analysis of life quality in the region.

Ключові слова: якість життя, система показників, суб'єктивна оцінка, об'єктивна оцінка.

Кінцевою метою розвитку економіки будь-якої країни чи регіону є підвищення якості життя населення. В зв'язку з цим особливої актуальності набуває необхідність визначення поняття «якості життя населення» та його виміру. Існує велика кількість визначень і підходів до оцінки якості життя населення на державному рівні, але результати застосування таких розробок не завжди можуть бути застосовані для регіонального виміру. Цим проблемам приділяють багато уваги такі закордонні та вітчизняні вчені, як: С.А.Айвазян, Є.Луценко, А.Ткачов, І.В.Гукалова, В.В.Гошовська, М.О.Кизим та ін. [1, 3-7]. Метою даного дослідження є методологічне визначення сутності показників якості життя населення в регіонах.

Категорія «якість життя населення» є досить новою в науковій літературі. Її самостійне існування почалося з 60-х років минулого сторіччя. За цей період сформувалося багато визначень поняття якості життя в різних дисциплінах: філософії, соціології, економіці, географії, медицині.

З філософської точки зору при оцінці якості життя головними складовими даної категорії виступають життєві цінності (на скільки задоволена людина власним життям, як задовольняються її потреби вищого рангу, за для чого живе людина і який сенс її життя). Таку думку підтримує велика кількість вчених, характеризуючи якість життя через нематеріальні цінності людини чи суспільства. Одним з них є і англійський історик та філософ А. Дж. Тойнбі, який говорить про те що: «...мета людського життя у духовності, і ця духовна мета є те, що виокремлює людину з її нелюдського оточення на цій планеті» [9].

В соціологічних словниках дається інтерпретація «якості життя» як комплексної характеристики рівня, об'єктивних і суб'єктивних умов життя населення, які визначають фізичний, ментальний, соціокультурний розвиток людини, групи чи співтовариства людей. Якість життя населення даної території чи держави визначається низкою економічних, соціальних, техногенних, демографічних, екологічних, географічних, політичних і моральних факторів. Серед об'єктивних факторів – споживання продуктів харчування, житлові умови, рівень зайнятості, розвиток сфери послуг, освіти, соціального забезпечення, серед суб'єктивних – задоволеність роботою та умовами життя, соціальним статусом індивіда, фінансовим станом родини та сімейними відносинами [11].

Російські економісти А.Ткачов і Є.Луценко визначають «якість життя» як «комплексне поняття, що зіставляється у просторі та часі й відображає ступінь задоволення матеріальних, культурних і духовних

потреб людини, які оцінюються за рівнем задоволеності людиною свого життя за її власною суб'єктивною самооцінкою, і вимірюється компетентними та інформованими спеціалістами за набором об'єктивних показників» [7]. Вони вважають необхідним при аналізі якості життя населення урахувати також рівень задоволення потреб у творчості, у саморозвитку і самореалізації, тобто розглядають людину не лише як споживача, а й як творця товарів та послуг, саму себе і свого життя [7].

Важливим є зауваження В.Постнікова, який вважає що рівень якості життя населення необхідно порівнювати «з ресурсами самого суспільства та соціальними стандартами, що діють в ньому» [10].

В.Гошовська пропонує розглядати якість життя не лише як «досягнуті об'єктивні показники, а й як уособлену характеристику сприйняття людиною достатнього рівня споживання сукупності благ, що задовольняють потреби людини в конкретний історичний проміжок часу відповідно до розвитку продуктивних сил і наявної кількості доступних на ринку товарів і послуг» [3].

За визначенням І.Гукалової, «якість життя населення – це категорія, що характеризує умови життєдіяльності та розвитку населення у конкретному середовищі з точки зору його здатності забезпечувати відновлення і збалансований розвиток суспільства» [4].

З точки зору Всесвітньої організації охорони здоров'я якість життя трактується як «визначення людиною її місця в житті у контексті культури та системи цінностей, в яких вона живе, і у зв'язку з цілями, очікуваннями, стандартами та інтересами цієї людини» [2].

Узагальнюючи вище наведені інтерпретації можна дати таке визначення: якість життя – це комплексна категорія, що включає в себе оцінку об'єктивних та суб'єктивних параметрів життєдіяльності людини, які порівнюються з соціальними стандартами певної країни або регіону і обмежуються суспільними ресурсами на певний період часу.

Разом з великою кількістю визначень поняття «якості життя» застосовують і різноманітні підходи до її оцінки. Розбіжності у дослідженнях відбуваються через невизначеність вибору критеріїв оцінки. Н.Кизим і В.Горбатов пропонують розмежувати оцінку якості життя населення за такими критеріями: об'єкт дослідження, предмет дослідження, метод оцінки, спосіб отримання інформації, ступінь агрегованості показників, спосіб оцінки, база порівняння, масштаби оцінки (рис.1) [6].

На певних рівнях дослідження можливе використання великої кількості показників, тому оптимізація набору індикаторів є важливим етапом для оцінки якості життя населення в регіонах. Досить часто науковці виокремлюють два загальні підходи до оцінювання якості

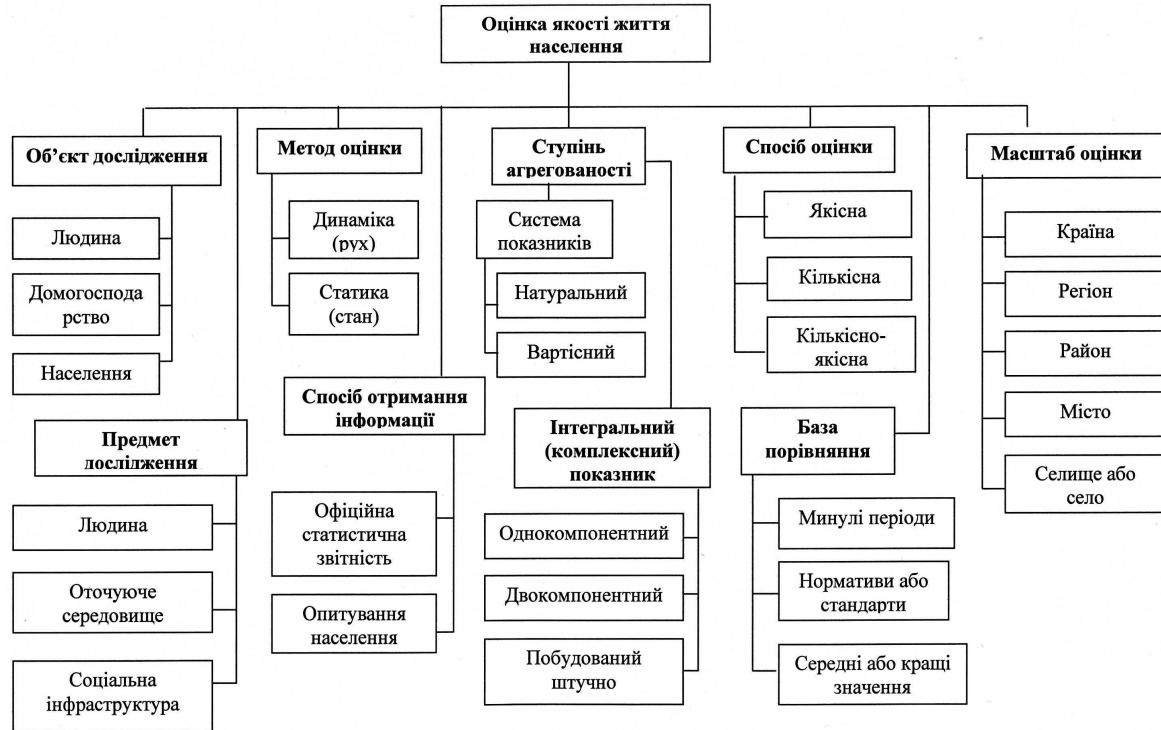

Рис.1 – Класифікація існуючих підходів до оцінки якості життя населення [6]

життя населення за способом отримання інформації: об'єктивний і суб'єктивний. І. Гукалова виділяє їх як «скандинавський» та «американський» відповідно [4]. Об'єктивний, або «скандинавський» підхід розраховується на основі різноманітної статистичної інформації і є простішим у застосуванні. Суб'єктивний підхід (або американський) базується на соціологічних опитуваннях.

Для міждержавного порівняння використовується саме об'єктивний підхід, в основу якого переважно покладено соціальні стандарти та параметри, визначені Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН). Найпоширенішим у міжнародних порівняннях є показник Індексу людського розвитку, який включає три складові: середня тривалість життя; рівень грамотності дорослого населення країни; рівень життя, оцінений через ВВП на душу населення по паритету купівельної спроможності. Однак індекс людського розвитку не може служити єдиним показником, що відбиває рівень якості життя в країні або регіоні, оскільки не враховує багато параметрів, які характеризують умови життєдіяльності.

Для аналізу рівня якості життя населення у регіональному розрізі цікавими є показники, запропоновані експертами незалежної екологічної організації вашингтонського «Комітету з кризи населення». В них було враховано такі регіональні фактори, як стан житлового фонду, освіти, суспільної безпеки, рівень міського шуму. Джерелом інформації для розрахунку рейтингу якості життя служать дані регіональних комітетів зі статистики [9]. Шляхом регресійного аналізу отримана формула, що відбиває основні елементи якості життя:

$$Y = a + a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + a_4x_4 + a_5x_5 + a_6x_6, \quad (1)$$

де Y – рейтинг якості життя регіону в балах (по 100-бальній системі вирахування); a – постійний коефіцієнт, що відбиває дію всіх інших факторів, неврахованих в іншій частині рівняння; a_1 – коефіцієнт, що враховує число вбивств на 100000 жителів; a_2 – коефіцієнт, який враховує відсоток доходу, що йде на харчування; a_3 – коефіцієнт, що враховує відсоток будинків з водопроводом і електрикою; a_4 – коефіцієнт, що враховує число телефонів на 100 жителів; a_5 – коефіцієнт, що враховує відсоток дітей, які вчать в середній школі; a_6 – коефіцієнт, що враховує дитячу смертність на 1000 жителів.

Як уже зазначалося, «якість життя» є динамічною категорією, а тому і показники, за якими вона визначається, з часом, рівнем і умова-

ми оцінювання – змінюються. В зв'язку з цим значної уваги заслуговує робота С. Айвазяна, який пропонує п'ять базових компонент, що формують умови і систему життєдіяльності населення [1]:

1) якість населення:

- чисельність та відновлення населення (народжуваність, смертність, захворюваність, очікувана тривалість життя);
- шлюбність;
- рівень освіченості (частка населення з середньою та вищою освітою, середня тривалість часу навчання);
- ефективність праці (ВВП на душу населення за одиницю часу, з урахуванням паритету купівельної спроможності грошової одиниці);

2) добробут населення (рівень життя):

- реальні доходи та витрати населення;
- забезпеченість населення житлом та іншою власністю;
- забезпеченість населення потужностями: медицини, освіти, культури, відпочинку, інфраструктури (енергоресурсами, засобами комунікації, включаючи сучасні інформаційні технології і т.д.);

3) соціальна безпека:

- якість умов праці (якість мотивації, рівень виробничого травматизму і професійних захворювань, характеристики трудової зайнятості, дискримінації за расовими, релігійними та політичними ознаками);
- рівень фізичної безпеки та власності члена суспільства (характеристики соціальної патології, криміногенної ситуації, організованої злочинності);
- якість соціально-політичного стану суспільних і державних структур (рівень корумпованості, інституційного розвитку суспільства, політичної ангажованості засобів масової інформації);

4) якість екологічної ніші:

- антропогенна дія на повітряний басейн;
- антропогенна дія на водний басейн;
- стан ґрунту;

5) природно-кліматичні умови (розраховується в декілька етапів для кожного окремого регіону).

Сьогодні в Україні на регіональному рівні застосовується схожа з попередньою методика розрахунку рівня якості життя населення, розробниками якої є М. Кизим, В. Пономаренко та ін. [12]. Але вона не враховує деяких важливих складових, що запропоновані НАН України та Інститутом економіки промисловості та зображені на рис.2 [8]. Цими складовими є:

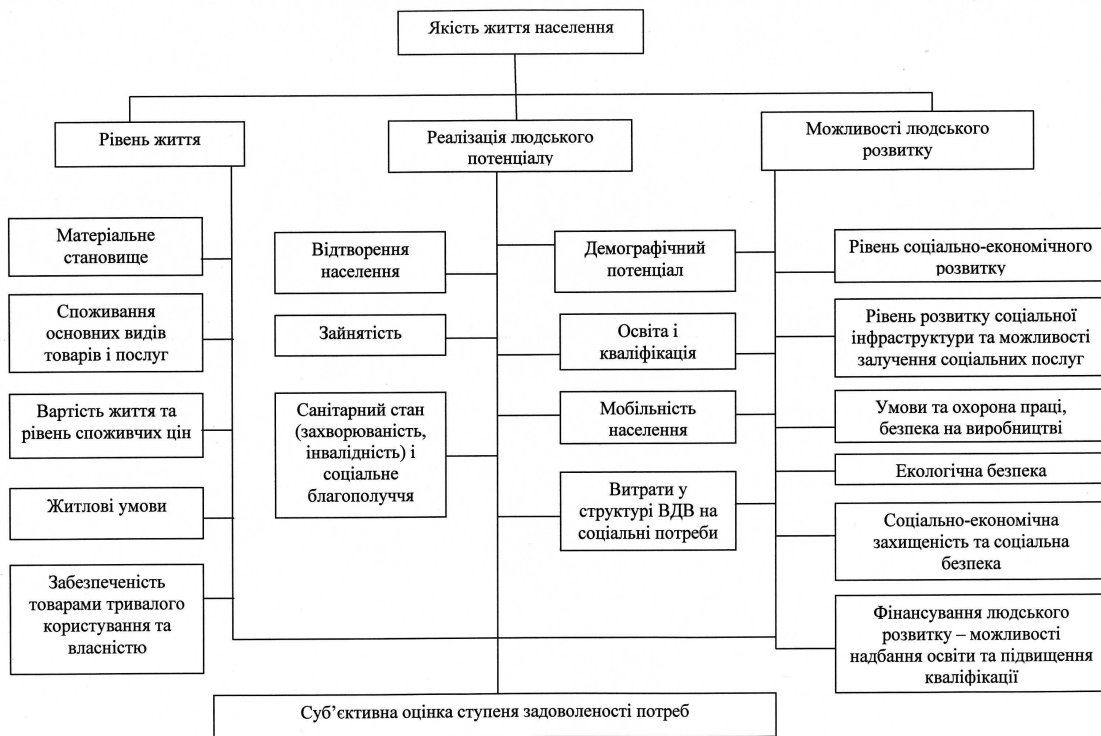

Рис.2 – Ієрархічна структура формування складових «якості життя» населення (на регіональному рівні) [8]

- *Суб'єктивна оцінка ступеня задоволеності потреб, яка проводиться на основі анкетування населення.* Така оцінка необхідна для порівняння її з об'єктивною та у подальшому коригуванні останньої. Автори наголошують, що «при цьому перелік питань має бути сформульований таким чином, щоб вони дали можливість оцінити ступінь задоволеності рівнем життя і можливостями розвитку, а також рівень можливості реалізації людського потенціалу» [8]. Сьогодні відсутня чітка обґрунтована структура анкет опитування для визначення інтегрального показника якості життя населення, що потребує окремих соціологічних досліджень.

- *Споживання основних видів товарів і послуг.* В даній складовій важливо виокремити слово «основні» і застосувати запропонований в роботі В.Гошовської термін «знакові блага» [3]. Під ними розуміється набір благ, що визначають стиль життя різних груп населення (ураховуючи матеріальні та духовні потреби) та дають їм відчуття задоволеності. Перелік знакових благ має переглядатися раз на п'ять років.

- *Мобільність населення.* В першу чергу дана складова відображає забезпеченість населення роботою та задоволеність соціальною інфраструктурою, що є важливим у розробці регіональних програм.

Застосування цих складових дозволить більш точно і повно визначити рівень якості життя населення в окремих регіонах.

Таким чином, можна сказати, що на рівень якості життя населення впливає велика кількість показників, які потребують систематизації та вибору певного їх набору. В роботі було виявлено необхідність періодичної суб'єктивної оцінки якості життя населення, яка дозволить проаналізувати відповідність визначеної системи показників за окремими критеріями та для певного періоду. Необхідним є поділ населення на групи і визначення для них набору основних благ. Таке комплексне оцінювання рівня якості життя населення в країні чи регіоні буде реальним відображенням дійсності і дозволить в повній мірі дослідити діяльність державних органів влади та ефективність регіональних програм, а також формувати подальшу стратегію розвитку. Всі структурні елементи якості життя фактично забезпечать реалізацію основних трьох груп потреб або можливостей: прожити довге і здорове життя; здобути знання; мати доступ до ресурсів, необхідних для підтримки здорового способу життя та розвитку людини.

1. Айвазян С.А. Интегральные индикаторы качества жизни населения. – М.: ЦЭМИ, 2000. – 117 с.

2. Всесвітня організація охорони здоров'я // www.who.int.

- 3.Гошовська В.В. Науково-методичні основи оцінювання якості життя: національні стандарти визначення і формування: Автореф. дис...канд. екон. наук: 08.00.03 / Гошовська В.В.; Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України. – К., 2010. – 20 с.
- 4.Гукалова І.В. Якість життя населення України: теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження: Автореф. дис...д-ра геогр. наук: 11.00.02 / Гукалова І.В.; Інститут географії НАН України. – К., 2008. – 40 с.
- 5.Кизим Н.А. Оценка качества жизни населения: сущность понятия и существующие подходы // Бизнес Информ. – 2008. – № 10. – С.79-86.
- 6.Кизим Н.А., Горбатов В.М. Качество жизни населения и конкурентоспособность Украины и стран ЕС. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2005. – 164 с.
- 7.Луценко Е., Ткачев А. Качество жизни населения как интегральный критерий оценки эффективности деятельности региональной администрации // Журнал Кубанского гос. аграрн. ун-та. – 2004. // <http://ej.kubagro.ru/2004/02/14/>.
- 8.Людський потенціал: механізм збереження та розвитку / НАН України. Ін-т економіки і пром-ті / О.Ф.Новикова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін. – Донецьк, 2008. – 468 с.
- 9.Офіційний сайт Всесвітнього банку. [Електронний ресурс]: <http://www.worldbank.org/research/journals/wbro/obsfeb00/art6.htm>
- 10.Постніков В. Якість життя населення: теоретико-методологічні засади дослідження // Наука молода. – 2008. – №10. – С.40-44.
- 11.Социальная энциклопедия / Редкол.: А.П. Горкин, Г.Н. Карелова, Е.Д. Катульский и др. – М.: Большая российская энциклопедия, 2000. – 438 с.
- 12.Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 року. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2008. – 352 с.

Отримано 12.07.2011

УДК 519.8

Н.Г.ДОЛГОВА, Д.О.БЕРЕЖНИЙ

Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури

МОДЕЛЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглядається сучасний стан комунальних підприємств, наприклад підприємств громадського харчування, та можливі методи підвищення їх конкурентоспроможності. Пропонується методика підвищення конкурентоспроможності підприємств даного типу шляхом вибору оптимального місця розташування.

Рассматривается современное состояние коммунальных предприятий, например предприятий общественного питания, и возможные методы повышения их конкурентоспособности. Предлагается методика повышения конкурентоспособности предприятий данного типа путем выбора оптимального местоположения.

Consider the present state of public catering enterprises, and possible methods to improve their competitiveness. The technique of improving the competitiveness of enterprises of this type by selecting the optimal location.

Ключові слова: економіко-математична модель, оптимальне розміщення, пункт громадського харчування, конкуренція.